

Yazar: Dr. Hayal Hanoğlu

Köy Cemevleri ve Ulusötesi Alevi Mekân Üretimi

Yayın Tarihi: 2 Temmuz 2025

Özet

Bu madde, göçmenler tarafından inşa edilen kırsal cemevlerinin ortaya çıkışını ve taşıdığı anlamları göç, dinsel dönüşüm ve mekânsal siyaset tartışmaları çerçevesinde ele almaktadır. Bu cemevlerinin kolektif havalelerden nasıl ortaya çıktığını, Türkiye'deki dışlanmış kırsal coğrafyalarda Aleviliğin görünürlüğünü yeniden yapılandırmadaki rollerini ve diasporik kimlik ile topluluk sürekliliğinin mekânları olarak işlevlerini incelemektedir.

Kavramsal Arka Plan: Göç, Havaleler ve Dinsel Mekân

Kırsal cemevlerinin ortaya çıkışı, Avrupa'da görünürlük, öznellik ve kurumsal gelişimin yeni biçimleriyle belirginleşen ve bunun sonucunda memleketteki dini ve mekânsal etkileşimleri de şekillendiren daha geniş çaplı diasporik Alevilik dönüşümü bağlamında ele alınmalıdır (Hanoğlu 2023; 2025). Diaspora topluluklarının kolektif çabalarıyla kırsal Alevi köylerinde cemevi inşası, modern Alevilik dönüşümünde dikkat çekici ve yeterince incelenmemiş bir gelişmeyi temsil etmektedir. *Havale cemevleri* olarak tanımlanan bu köy temelli ibadet ve toplanma mekânları, son birkaç on yılda artış göstermekle birlikte, yüksek göç veren Alevi köylerinde dinsel, mekânsal ve simgesel yaşamı dönüştürmektedir.

Hem diaspora cemevleri hem de göçmen havaleleriyle finanse edilen kırsal cemevleri tanınma ve görünürlük mücadelesiyle bağlantılı olmakla birlikte, ikincisi aynı zamanda memleketle simgesel ve maddi bir 'yeniden' bağ kurmayı da temsil etmektedir. Bu cemevleri, devlet kurumları ya da yerel yönetimler tarafından değil; diasporadaki köy derneklerinin ve akrabalık temelli dayanışma ağlarının oluşturduğu ulusötesi ağlar aracılığıyla finanse edilmektedir. Bu şekilde, ritüel, bellek ve fiziki mekân aracılığıyla diasporayla köyü birbirine bağlayan translokal bir altyapı oluşturmaktadırlar.

Bu analiz, Londra'daki Aleviler ve onların Maraş'ın Afşin-Elbistan bölgesindeki köylerinde yürütülen etnografik araştırmaya dayanmaktadır; bu bölgede cemevleri giderek artan biçimde göçmenler tarafından toplanan fonlarla inşa edilmektedir. Köy

cemevlerinin ortaya çıkışı, kolektif havalelere yönelik artan bir eğilimi yansıtmaktadır. Britanya'ya Alevi göçü büyük ölçüde zincirleme göçle-çoğu zaman tüm geniş ailelerin katılmasıyla-şekillendiği için, birçok göçmenin köyde bireysel havale gönderebileceği yakın akrabası kalmamıştır. Bunun yerine, kamuya ve topluluğa yönelik projeleri finanse etmek amacıyla, başta cemevi inşası olmak üzere, kolektif havaleler örgütlenmiştir.

Kolektif Havaleler ve Köyde Cemevi Yapımı

Maraş'ın yüksek göç veren Alevi köylerinde cemevlerinin inşası, genellikle diasporada yerleşik memleket dernekleri aracılığıyla göçmenler tarafından kolektif biçimde toplanan havalelerle mümkün hâle gelmiştir. Akrabalık ve köy temelli ilişkiler etrafında kurulan bu dernekler, kampanyaların örgütlenmesi, bağışların toplanması ve inşaat süreçlerinin koordinasyonu gibi işlevlerde merkezi bir rol oynamaktadır. Aile üyelerine gönderilen bireysel den farklı olarak kolektif havaleler topluluk yararına kullanılmakta ve hem diaspora içindeki sosyal bağları hem de göçmenlerle geldikleri köyler arasındaki ilişkileri güçlendirmektedir.

Britanya'daki Aleviler için köylerindeki cemevinin inşasına katkıda bulunmak son derece kıymetli bir eylemdir. Araştırmaya katılan birçok kişi yaptığı bağışları gururla hatırlamakta ve bu katkıyı ahlaki ve manevi bir sorumluluk olarak görmektedir. Bu noktada cenaze boyutu belirleyici bir rol oynamaktadır: Göçmen Aleviler büyük çoğunlukla köylerinde defnedilmek istemekte ve Alevi inanç ritüellerine uygun cenazelerin gerçekleştirilebilmesi için cemevi temel bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Bu uygulamalar, ölüm ve anma ritüelleri aracılığıyla diaspora ile memleket arasında kalıcı bir ulusötesi altyapı oluşturmaktadır.

Cemevi inşası, göçmen köy topluluklarının sıklıkla üstlendiği ilk kolektif projelerden biridir. Pek çok durumda bu yatırımın ardından aile evlerinin yeniden inşası gelir ve bu, yalnızca bireylerin değil, topluluğun da dini ve kültürel bir kolektif olarak geri dönüşünü simgeler. Bu girişimler genellikle devlet kurumlarıyla iş birliğini içermemektedir. Özellikle Britanya'daki Alevi nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Kürt Aleviler için, tarihsel dışlanma ve şiddet deneyimlerinin şekillendirdiği devlet otoriteleriyle sorunlu ilişkiler, bu tür projelerin devlet desteğinden bağımsız olarak hayata geçirilmesi anlamına gelmektedir.

Bu kolektif havaleler yalnızca maddi transferler olarak değil, toplumsal ve manevi birer yatırım biçimi olarak anlaşılmalıdır. Diasporadan gelen bu dinsel sermaye akışı, inşa edilen mekânda somutlaşmakta; duygusal, ahlaki ve politik anlamlar taşımaktadır. Bu yönüyle *havale cemevleri* yalnızca mimari yapılar değil; Alevi kimliğini, hafızasını ve

aidiyetini mekânda pekiştiren toplumsal projelerdir.

Görünürlük, Tanınma ve Mekânsal Siyaset

Kolektif havaleler yoluyla kırsal cemevlerinin inşası, yalnızca Alevi köylerinin fiziki dönüşümünü değil, aynı zamanda daha geniş bir görünürlük ve tanınma siyasetini de yansıtmaktadır. Türkiye’de Aleviler, kuşaklar boyunca inançlarını gizlilik içinde yaşamak zorunda kalmışlardır. Alevi olarak kamusal alanda kimlik beyanında bulunmak, marjinalleşme ya da şiddet riski taşımış ve Alevi topluluklarının herhangi bir resmî dini altyapısı bulunmamıştır. Bu bağlamda, köylerde topluluk ve ibadet için özel olarak inşa edilen cemevlerinin ortaya çıkışı, bir zamanlar gizlenmiş olan Alevi varlığının görünür bir şekilde beyan edilmesini ifade etmektedir.

Alevi kimliğinin bir zamanlar görünmez olduğu bu mekânlarda, cemevleri kimliğin etkin beyanları hâline gelmektedir. Bu dönüşüm, hem bir kimlik canlanmasını hem de diaspora havalelerinden güç alan Alevi köylülerin, inşa edilmiş çevreyi toplumsal ve manevi değerlerini yansıtacak şekilde yeniden biçimlendirdikleri bir mekânsal siyaset değişimini ifade etmektedir.

Filî meşruiyetine ve yaygınlaşmasına rağmen cemevleri, ibadet yeri olarak resmî olarak tanınmamaktadır. Bu yasal ve politik ortamda yol alabilmek için birçok kırsal cemevi, *köy konağı*, *halk evi* veya *dernek* gibi seküler tanımlar altında kayıt altına alınmaktadır. Bu strateji, toplulukların bürokratik engellerden kaçınarak binaları işlevsel cemevleri olarak kullanmaya devam etmelerini mümkün kılmaktadır (Salman 2015).

Görünürlük ile tanınma arasındaki bu gerilim, Türkiye’de Aleviliğin hâlâ tartışmalı olan statüsünü gözler önüne serer. Avrupa’da diaspora Alevileri çeşitli düzeylerde tanınma elde etmiş olsa da, Türkiye devletinin ibadet mekânlarını tanımayı reddetmesi Alevi topluluklarını alternatif stratejiler geliştirmeye zorlamaktadır (Hanoğlu 2025). *Havale cemevleri*, maddi olarak görünür olsalar da, resmî inkâr alanında varlık göstermeyi sürdürmek zorundadır. Bu yönüyle, yalnızca inanç ve hafızanın ifadesi değil, aynı zamanda dinsel dışlanma ve mekânsal marjinalleşmeye karşı sessiz direniş biçimlerini de temsil ederler.

Ulusötesi Pratikler ve Ritüel Bağlılık

Göçmenler tarafından inşa edilen kırsal cemevleri yalnızca transnasyonal bağlar aracılığıyla kurulmamakta; aynı zamanda bu bağlar üzerinden sürdürülebilmede, ritüeller yoluyla etkinleştirilmekte ve anlam kazanmaktadır. Bu cemevlerinin temel işlevlerinden biri cenaze hizmetlerini kolaylaştırmaktır-özellikle de cenazesi

diasporadan getirilerek köylerinde defnedilen topluluk üyeleri için. Bu durum, diaspora Alevileri arasında yaygın bir uygulamaya dönüşmüştür; köyle kurulan duygusal ve simgesel bağlar çoğu zaman ölüm anında yeniden teyit edilmektedir. Bu bağlamda köy cemevleri, ulusötesi bir cenaze altyapısının “karşılaman” tarafı işlevini görür. Bu altyapının “gönderen” tarafını ise çoğu zaman Londra Cemevi gibi diaspora cemevleri oluşturur; söz konusu kurumlar, cenazelerin dönüş sürecinin örgütlenmesinde kilit rol oynar. Bu eşgüdümlü düzenlemeler, Alevi topluluklarının inanç ritüellerini sınırlar ötesinde sürdürmelerine olanak tanır ve aidiyet ile devamlılığın güçlü bir ifadesini oluşturur. Zirh’in (2012) da belirttiği gibi, bu tür ritüeller, ulusal sınırları aşan bir transnasyonal/ulusötesi topluluk-inşası biçimini temsil eder.

Kırsal cemevlerinin kullanımı büyük ölçüde mevsimseldir. Afşin-Elbistan bölgesindeki Alevi köylerinin çoğu kış aylarında neredeyse tamamen boşalır; yalnızca birkaç yaşlı sakin kalır. Ancak yaz aylarında göçmenlerin köylere dönmesiyle birlikte yaşam canlanır. Tam da bu dönemde cemevlerinde cemler, kırk lokmaları, anma etkinlikleri ve başka toplantılar düzenlenir. Bazı durumlarda düğünler ve diğer kutlamalar da burada gerçekleştirilir; böylece bu yapılar çok işlevli toplumsal mekânlar hâline gelir. Bu çok işlevlilik, kırsal cemevlerini diaspora cemevlerinden ayıran önemli bir özelliktir. Örneğin düğünler köy cemevlerinde zaman zaman yapılırken, diasporadaki cemevlerinde, örneğin Londra Cemevi gibi, bu tür etkinlikler genellikle düzenlenmez; çünkü bu mekânlarda Aleviliğin simgesel ve görsel sunumu daha resmî ve yapılandırılmış bir çerçevede gerçekleşir. Bu fark, köy cemevlerinin mevsimsel döngülere ve geri dönen göçmenlerin pratik ihtiyaçlarına göre şekillenebilme esnekliğini yansıtır; buna karşın bu yapılar, diaspora dinselliğinin ve toplumsal yaşamının sahnelendiği temel mekânlar olmaya da devam eder.

Ayrıca, göçmen köylüler ile Elbistan Cemevi’nin ortaklaşa düzenlediği Köseyahya Köy Festivali gibi büyük ölçekli etkinlikler, köy cemevlerinin daha geniş bir kurumsal destek ağı içinde nasıl işlediğini ortaya koymaktadır. Etkinliğin finansmanı göçmenler tarafından sağlanmakta, yemek hizmeti ve lojistik dâhil olmak üzere çeşitli hizmetler ise merkez cemevi tarafından sunulmaktadır. Bu etkinlikler, transyerel dayanışmaları pekiştirmekte ve kuşaklar ile coğrafyalar arasında kurumsal bağların sürdürülmesini sağlamaktadır.

Diasporik Mekân Kurma Pratiği Olarak Köy Cemevleri

Havale cemevleri, köy yaşamının dinsel kurumsallaşmasından daha fazlasını temsil eder; göçmenlerin memleketi nasıl hayal ettikleri, ona nasıl döndükleri ve onu nasıl yeniden şekillendirdikleriyle yakından ilgilidir. Bu mekânların inşasına ve sürdürülebilirliğine katkı sunan diasporik Aleviler, bir zamanlar ihmal edilmiş,

görünmezleştirilmiş ve marjinalleştirilmiş olan kırsal Alevi coğrafyalarının dönüşümüne aktif biçimde katılmaktadır. Bu binalar, geri dönen göçmenlerin köyü bir kimlik, hafıza ve aidiyet mekânı olarak yeniden kodladığı diasporik mekân-üretiminin temel bileşenlerindedir.

Köylerdeki birçok cemevi yılın büyük bölümünde kapalı kalmakta, yalnızca yaz aylarında göçmenlerin dönüşüyle açılmaktadır. Bu mevsimsel döngü içinde cemevleri, köyle duygusal, ritüel ve simgesel bağlarını sürdüren göçmenler tarafından inşa edilen, finanse edilen ve kullanılan “göçmen mekânları” olarak işlev görmektedir. Bu mekânların varlığı, demografik olarak seyrelmiş olsa da, bu köylerin hâlâ toplumsal ve manevi yaşamın etkin alanları olarak varlığını sürdürdüğünü ve bunun ulusaşırı ve döngüsel bir temelde gerçekleştiğini teyit etmektedir.

Kırsal cemevlerinin bu zamansal ve mekânsal özgüllüğü, onları yıl boyunca aktif olan diaspora cemevlerinden ayırır. Diaspora cemevleri çoğu zaman toplumsal hizmetlerin, siyasal etkinliklerin ve ritüel pratiklerin merkezi olarak çalışırken; kırsal cemevleri maneviyatın sürekliliğini yeniden kurma ve geri dönüşü mekânsallaştırma rolünü üstlenir. Bu ayırım, göç ve dönüş bağlamlarında yerin işlevi ve anlamı bakımından farklılaşan yönelimleri yansıtır.

Bu açıdan bakıldığında kırsal cemevlerinin inşası, daha geniş bir simgesel geri dönüş sürecinin parçası olarak yorumlanabilir. Bu yapılara yatırım yapan göçmenler yalnızca bir ibadet mekânı kurmamaktadır; aynı zamanda artık tam zamanlı yaşamasalar da ait oldukları köy topluluğundaki yerlerini yeniden teyit etmektedirler. Bu yatırım, birçoğları için aidiyet duygusunu sürdürmenin, ahlaki bir meşruiyet iddiasında bulunmanın ve kuşaklar arası sürekliliği sağlamanın bir yolu olmaktadır. Böylece cemevi, diasporik aidiyetin ve kuşaklar arası hafızanın üretimindeki merkezi bir düğüme dönüşmektedir.

Sonuç

Göçmenler tarafından inşa edilen kırsal cemevleri, dinsel süreklilik, diasporik dönüş ve mekânsal dönüşümün kesişiminde yer almaktadır. Alevi göçmenlerin kolektif çabalarıyla ortaya çıkan bu yapılar, yalnızca işlevsel ibadet mekânları değil; aynı zamanda aidiyetin, direnişin ve ulusötesi dayanışmanın simgeleridir. Alevi ibadet mekânlarının resmî tanınmasının hâlen reddedildiği bir bağlamda, tarihsel olarak dışlanmış köylerde cemevlerinin ortaya çıkışı, sessiz ama güçlü bir görünürlük ve özneleşme biçimini ifade etmektedir.

Bu cemevleri, Türkiye'nin kırsal alanlarında Aleviliğin özel alandan kamusal alana taşınışını yansıtır. Kolektif havalelerle finanse edilen ve diaspora topluluklarının deneyimleriyle şekillenen bu yapılar, mevsimsel ama kalıcı birer ritüel, hafıza ve dönüş

mekânı olarak işler. Hem dinsel kurum hem de diasporik proje olarak taşıdıkları ikili karakter, göçmen toplulukların geldikleri yerlerin fiziksel ve simgesel manzarasını nasıl dönüştürdüklerine dair önemli ipuçları sunar.

Sonuç olarak, *havale cemevleri*, göçün memleketle bağı koparmadığını; aksine, dinsel özneleşme biçimleri ve mekânsal ifade olanakları yarattığını örneklemektedir. Bu yapılar, ritüel pratiklerin sürdürülmesini, kuşaklar arası sürekliliğin sağlanmasını ve topluluk varlığının yeniden inşa edilmesini mümkün kılarak, diaspora Alevilerinin köyü kimlik, sahiplenme ve dönüş mekânı olarak yeniden inşa etme biçimlerini somutlaştırmaktadır.

***Bu madde, yazarın özgün araştırma makalesinden uyarlanmıştır:**

Hanoğlu, Hayal. 2024. "Migration, Collective Remittances and Religion: The Growth of Alevi Worship Places (Cemevi) in the Rural Homeland" ["Göç, Kolektif Havaleler ve Din: Kırsal Memlekette Alevi İbadet Mekânlarının (Cemevi) Büyümesi"]. *Ethnic and Racial Studies*, 47 (10): 2288-2309. <https://doi.org/10.1080/01419870.2023.2268688>.

Kaynakça & İleri Okumalar

Hanoğlu, Hayal. 2023. "From 'Yol' to Diasporic Alevism: Migration and Religious Change among Alevi in Britain." *British Journal of Middle Eastern Studies* 50 (4): 983-1001. <https://doi.org/10.1080/13530194.2022.2052802>.

Hanoğlu, Hayal. 2024. "Migration, Collective Remittances and Religion: The Growth of Alevi Worship Places (Cemevi) in the Rural Homeland." *Ethnic and Racial Studies* 47 (10): 2288-2309. <https://doi.org/10.1080/01419870.2023.2268688>.

Hanoğlu, Hayal. 2025. "Transnational Alevism: Shaping Identity, Community and Recognition Across Borders." İçinde *Beyond 100 Years: Republic of Turkey and Its Unresolved Issues*, editörler Pınar Dinç ve Olga S. Hunler. Singapore: Palgrave Macmillan.

Salman, Cemal. 2015. "Space as an Identity Struggle and Intervention Symbol in Urban Areas: Cemevis in Turkey." *Humanities and Social Sciences Review* 4 (1): 305-314.

Zırh, Besim Can. 2012. "Following the Dead beyond the 'Nation': A Map for Transnational Alevi Funerary Routes from Europe to Turkey." *Ethnic and Racial Studies* 35 (10): 1758-1774.